

СЕМЕНЕЦЬ-ОРЛОВА І.А.,

доктор наук з державного управління,
професор,
завідувач кафедри публічного
адміністрування
(Навчально-науковий інститут
управління, економіки та бізнесу
Міжрегіональної Академії управління
персоналом)

ПИЛИПЧЕНКО О.О.,

доктор філософії у галузі економіки,
доцент кафедри управління бізнесом
(Навчально-науковий інститут
управління, економіки та бізнесу
Міжрегіональної Академії управління
персоналом)

УДК 342.7-054.73

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.77>**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ**

У статті проаналізовано забезпечення права людини на освіту в будь-якій країні як один з найважливіших обов'язків держави. Це пов'язано з тим, що освіта в сучасному діджиталізованому світі набуває все більшого значення як вирішальний фактор соціального прогресу та національної безпеки, стаючи важливою складовою всебічного розвитку людської особистості, поглиблюючи повагу до прав і свобод людини. Сьогодні цілком очевидно, що без необхідної освіти людина не зможе забезпечити собі гідних умов життя та реалізувати себе як особистість, а також забезпечити та захистити свої права.

Відзначено, що в системі забезпечення права людини на освіту важливе місце посідають норми адміністративного права, іншими словами адміністративно-правові засоби. Ефективність органів управління освітою та правоохоронних органів у забезпеченні цього права значною мірою залежить від якості цих інструментів, тому виникає потреба дослідження державних гарантій реалізації конституційного права на освіту в Україні.

У контексті реформування системи освіти в Україні, її інтеграції в єдиний європейський освітній простір, вимог до функціонування органів управління освітою, діяльність яких спрямована на створення необхідних умов для повноцінної реалізації громадянами право на освіту необхідним є аналіз теоретичних основ забезпечення конституційного права особи на освіту в Україні.

Через те, що ці питання недостатньо висвітлені у вітчизняній юридичній літературі, в існуючих наукових працях ці питання розглядались фрагментарно, за відсутності комплексного підходу, дослідження теоретичних основ забезпечення права громадян на освіту набувають особливого значення та актуальності.

Право кожної особи на освіту закріплене у правових нормах міжнародного та національного значення. Право та його нормативне закріплення є однією з найважливіших умов становлення правової, демократичної держави з врахуванням

усіх соціально-економічних, культурних, політично-національних процесів. Без нормативно-правового забезпечення подальшої демократизації суспільних відносин є неможливим формування певної рівноваги, вибудованої на принципах свободи і соціальної справедливості. Юридичну форму вираження права слід розуміти як змістовне наповнення правового забезпечення соціальних процесів, які знаходяться під впливом держави.

Реформування освіти та постійний розвиток освіти є інструментами забезпечення гарантій реалізації права на освіту.

Ключові слова: права людини, захист вразливих груп, соціальне забезпечення, цифровізація та інформаційна безпека, право на освіту, публічне адміністрування, порушення прав і свобод, правова держава, громадські організації та органи місцевого самоврядування, конституційні гарантії, якісні та доступні публічні послуги.

Semenets-Orlova I.A., Pylypchenko O.O. Theoretical foundations of the analysis of the problem of ensuring guarantees for the implementation of the right to education

The article analyzes the provision of the human right to education in any country as one of the most important responsibilities of the state. This is due to the fact that education in the modern digitalized world is gaining increasing importance as a decisive factor in social progress and national security, becoming an important component of the comprehensive development of the human personality, deepening respect for human rights and freedoms. Today, it is quite obvious that without the necessary education, a person will not be able to provide himself with decent living conditions and realize himself as a person, as well as ensure and protect his rights.

It is noted that in the system of ensuring the human right to education, an important place is occupied by the norms of administrative law, in other words, administrative and legal means. The effectiveness of education management bodies and law enforcement agencies in ensuring this right largely depends on the quality of these instruments, therefore there is a need to study state guarantees for the implementation of the constitutional right to education in Ukraine.

In the context of reforming the education system in Ukraine, its integration into a single European educational space, and the requirements for the functioning of education management bodies, whose activities are aimed at creating the necessary conditions for the full realization of the right to education by citizens, it is necessary to analyze the theoretical foundations of ensuring the constitutional right of a person to education in Ukraine.

Due to the fact that these issues are not sufficiently covered in domestic legal literature, in existing scientific works these issues were considered fragmentarily, in the absence of a comprehensive approach, research into the theoretical foundations of ensuring the right of citizens to education acquire special importance and relevance.

The right of every person to education is enshrined in legal norms of international and national significance. The law and its normative consolidation are one of the most important conditions for the formation of a legal, democratic state, taking into account all socio-economic, cultural, political and national processes. Without regulatory and legal support for the further democratization of social relations, it is impossible to form a certain balance built on the principles of freedom and social justice. The legal form of expression of the right should be understood as the substantive content of the legal support of social processes that are under the influence of the state.

Educational reform and continuous development of education are tools for ensuring guarantees for the implementation of the right to education.

Key words: *human rights, protection of vulnerable groups, social security, digitalization and information security, the right to education, public administration, violation of rights and freedoms, the rule of law, public organizations and local governments, constitutional guarantees, high-quality and accessible public services.*

Вступ. Визначення соціальної цінності права на освіту в політичному, соціально-економічному, культурному та науковому житті суспільства є можливим завдяки дослідженню розвитку конституційно-правового регулювання права на освіту в Україні, враховуючи кардинальні зміни у суспільстві та системі освіти, які вимагають, насамперед, вдосконалення законодавчих норм.

Системний та якісний новий підхід конституційно-правового регулювання права на освіту пов'язаний з чітким нормативно-правовим регулюванням. Таким чином, право на освіту займає одне з основних місць у системі конституційних прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Реалізація особою цього права є необхідною основою не лише для формування і розвитку соціально-комунікативної, морально-психологічно стійкої успішної особистості, а й для забезпечення високого рівня інтелектуального потенціалу українського суспільства.

Наведене дає підстави для формулювання твердження про те, що першоосною соціально-культурної реалізації особою своїх здібностей є освіта, яка, в свою чергу, є й окремим етапом її життя [9]. Важливість освіти для держави знаходимо у Національній доктрині розвитку освіти, де зазначено, що освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені.

Держава визнає, що освіта є основою розвитку особистості, суспільства і нації шляхом збереження та підвищення рівня інтелектуального, духовного та економічного потенціалу суспільства. Разом з тим, вона є гарантом формування належної політичної, соціально-економічної, культурної та наукової сфери життєдіяльності суспільства, а, відтак, важливим питанням є постійне забезпечення розвитку освіти.

Постановка завдання. Сучасний стан реформування українського суспільства дає підстави для переосмислення завдань освіти, правових гарантій реалізації особою права на освіту, враховуючи вимоги ХХІ століття.

Науково-теоретичну базу означеної проблеми сформували загальнотеоретичні наукові праці, розробка провідних фахівців у галузі конституційного, адміністративного та інших галузей права: В. Авер'янова, О. Андрійко, М. Ануфрієва, О. Бандурка, А. Берлах, Ю. Бітяка, А. Васильєва, В. Гарашук, І. Голосніченко, Є. Додіна, О. Клушніченко, А. Нечитайленка, О. Остапенко, Р. Павловський, І. Пахомов, А. Селіванова, О. Скакун, Ю. Шемшученко, В. Шеллі та інші.

Нормативною базою роботи є Конституція України, міжнародно-правові акти, Закони України, укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також нормативно-правові акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади України, що регулюють організаційно-управлінські відносини у сфері освіти.

Метою статті є визначення теоретичних основ безперервного розвитку освіти у процесі забезпечення гарантій конституційного права людини на освіту.

Результати дослідження. Конституційно-правовий аспект сутності освіти можливо з'ясувати шляхом дослідження права на освіту як соціальної цінності як для особи так і для держави та встановлення взаємозв'язку між цими критеріями.

Хоча й Україна закріплює на конституційному рівні право на освіту, однак його розуміння зводиться не лише до вказівки на його наявність, а й до формування державою правового забезпечення їх дотримання та гарантування. Правове забезпечення гарантування

державою реалізації права особи на освіту можливо систематизувати. Для виокремлення основних ознак права на освіту як соціальної цінності для держави, а саме: сукупність норм, що регулюють відносини між людиною, громадянином та державою в галузі освіти; забезпечення всебічного, повного і об'єктивного розвитку особи, індивіда. Отож, право особи на освіту для держави є соціально значущим, оскільки спрямований на становлення індивіда у суспільстві. Якісне конституційно-правове регулювання та забезпечення прав і свобод людини та громадянина, в тому числі і права на освіту, є гарантією реалізації кожною особою права на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та обов'язків перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Безпосередньо право особи на освіту закріплене і у Конституції України (стаття 53) та віднесено законодавцем до розділу 3, присвяченому правам і свободам людини і громадянина. З цих причин, держава, виділяючи соціально значуще право на освіту вказує на такі характерні його ознаки як невідчужуваність, непорушність (ст. 21 Конституції України), гарантованість державою (ст. 22 Конституції України), рівність перед законом (ст. 24 Конституції України) та ін.

Аналіз статей 3, 8, 10, 11, 12, 19, 21 - 24, 26, 32, 34 - 36, 40, 43, 46, 53, 54, 55, 56, 59 та 157 Конституції України, основою яких є правовий статус людини і громадянина дає підстави стверджувати, що всі права людини і громадянина в цілому, право на освіту зокрема, за своєю сутністю є особистісними правами. На підтвердження висловленого наведемо позицію Ю. Соколенка, який право на освіту визначає як цілеспрямований процес і результат розвитку, виховання та навчання особи, як право людини на здобуття чітко окресленого обсягу якісних знань, умінь і навичок, професійної кваліфікації, розвитку її талантів, розумових та фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей та збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного і духовного потенціалу особи, набуття нею встановлених державою освітніх рівнів.

На думку Л.О. Дольникової під суб'єктивним правом особи на освіту слід розуміти встановлену державою і врегульовану нормами права міру можливої поведінки суб'єкта при визначенні обсягу, виду і форми реалізації даного права безоплатно в інтересах як самого індивіда так і держави й суспільства в цілому. Означене твердження дещо втратило свою актуальність в часи сьогодення, оскільки в умовах ринкових відносин право на освіту, яким може скористатися індивід на свій розсуд не слід зводити лише до безоплатної форми його отримання.

Зупинимося на проблемі безперервного розвитку освіти та теоретичних засад цієї проблеми.

Відомий британський державний діяч та теоретик Майкл Барбер задається питанням ефективності освітніх реформ та приходить до висновку, що як би ефективно не працювала школа та якими б досвідченими не були вчителі, культура Великобританії в історично склалось так, що освіта не мала пріоритетних позицій у державній політиці. Крім того справжній успіх освіти залежить не тільки від шкіл, а й по більшій мірі від батьків, а також від діяльності уряду. М. Барбер відстоює у своїх працях потребу уряду проявити турботу про освіту як ключовий аспект своєї діяльності і готовність створювати нові законодавчі, інституційні та економічні рамки для суспільства, що навчається [6]. Представлена освітня революція потребує далекоглядних та рішучих керівників. Якщо ми хочемо мати суспільство, що навчається, важливо мати прем'єр - міністра, який завжди зберігав би інтерес до розвитку освіти. Важливо сформувати індикатори діяльності такого прем'єр - міністра. Визначення цих індикаторів дає можливість оцінити наскільки дії державного діяча співпадають з його словами. Першим індикатором можна було б вважати виступи, а саме - декілька виступів на тему освіти на рік, біля 3-4. В інших головних виступах та інтерв'ю на телебаченні очільник уряду повинен також торкатись питань освіти. Другий індикатор закладається у відвіданні прем'єр - міністром закладів освіти та бібліотеки.

Інституційний статус міністерства як центрального органу виконавчої влади у сфері освіти також є ключовим індикатором місця проблеми розвитку освіти у публічній політиці.

Важливим питанням залишається також те, кого буде призначено на роль голови цього міністерства.

Прем'єр - міністр повинен встановити плідні робочі взаємини з тими хто зайнятий освітою. Звісно кожному догодити неможливо, але співпраця важлива. Створення суспільства, що навчається залежить не тільки від тих мільйонів учнів, які прагнуть навчатись. Одним з важливих завдань прем'єра це направляти фінансові вклади туди, де вони потрібні найбільше. Формування суспільства залежить від того, чи готові люди витратити на освіту більше, ніж витрачали раніше.

Американська дослідниця, доктор педагогіки Дж.Вос працює над розробкою програми навчання впродовж усього життя. Вона стверджує, що світ навколо є більш динамічний, ніж ми уявляємо. Тому, світ, де житимуть наші діти змінюється в 4 рази швидше, ніж наші школи. На думку Дж. Вос, ядро освітнього процесу мають формувати два предмети: як вчитися і як мислити - і вони мають стати компонентом усіх навчальних дисциплін [цит. за 15]. Навчитися вчитися та мислити означає зрозуміти, як працює людський мозок та пам'ять, шукати нові знання, і якщо потрібно - дуже швидко. Для цього існує багато спеціальних технік: прискорене навчання, супернавчання, сугестопедія, навчання з максимальним використанням мозку, інтегроване навчання. Але насправді, вважає дослідниця, найкращі навчальні системи - дуже прості. І саме вони здатні приносити радість та задоволення від процесу пізнання. Їхня сутність - у залученні всіх центрів компетентності та відчуттів, щоб вчитися значно швидше, зокрема за допомогою музики, малюнків, почуттів, емоцій та дій. Загалом, найліпші навчальні методи близькі до тих, які ми використовуємо у ранньому дитинстві - вони прості, ефективні та веселі. Стосовно реформування освітньої політики Дж.Вос ставить акцент на цей зовсім неочікуваний концепт - навчитися вчитися.

Школобазований менеджмент є схемою переходу від «зовнішнього» управління до школобазованого менеджменту як глобальна тенденція реформування освіти. Західна педагогічна думка впродовж останніх двох десятиліть активно напрацьовувала концепцію школобазованого менеджменту (самоменеджменту школи), яка лягла в основу всебічного осмислення управлінських процесів на рівні окремих шкіл. Школобазований менеджмент в англomовній літературі позначається SBM та є одним з найбільш показових проявів освітніх реформ 80-90-х років минулого століття. Сутність SBM сформульована в книзі «Школобазований менеджмент як шкільна реформа» автором якої є Джозеф Мерфі та Лінн Бек у 1995 р. Професор Бріан Келдвел в Австралії стверджує, що: «Школобазований менеджмент, місцевий менеджмент або самоменеджмент є характерною шкільною рисою шкільного реформаторського руху по всьому світові». На його думку, школа з самоменеджментом - це школа в системі освіти з децентралізованими складовими влади та децентралізованими обов'язками приймати рішення щодо розподілу ресурсів у межах централізовано визначених цілей, політики, стандартів та звітності. Також він наголошує, що школа з самоменеджментом це не автономна школа і не самоврядна школа: для кожного з цих видів потрібен такий рівень незалежності, який не може бути забезпечений при існуванні централізованої основи системи освіти, коли уряд залишає право вимагати забезпечення гарантованого рівня навчальних досягнень учнів. SBM - це відповідь на виклик часу, пов'язаний із децентралізацією, яка спонукає до поліпшення внутрішніх процесів пошуку вирішення проблем розвитку інновацій, професійного розвитку керівників шкіл. Дороті Маєрс вважає, що SBM має надавати директорам, учителям та батькам більше впливу на освітній процес шляхом перенесення на їх рівень відповідальності за рішення щодо бюджету, кадрової політики і навчальних планів. Головне завдання SBM - задовольняти рівень та якість шкільної освіти та їхніх батьків.

Теоретик Т. Родрігес окреслює три основних напрямки SBM: бюджетний процес; навчальний план; персонал [6]. Теоретик П. Гілл, в свою чергу, додає ще одне завдання до цього переліку: розвиток цілей і організаційної структури. SBM - це, насамперед, можливість гнучко й ефективно використовувати фінансові ресурси. На думку Амі Воланського, школи слід фінансувати на основі учнівського споживчого кошика послуг. Ще один аспект

автономної школи полягає спроможності самостійно обирати навчальний план та програми, визначитися з навчальними матеріалами, підручниками, додатковою літературою. Школи також самостійно вирішують, як гуртувати учнів у класи, як організовувати простір класних кімнат тощо.

Ізраїльський учений Ісаак Фрідман описує школу з SBM як інтелектуальну школу. Мова йде про організаційний інтелект та про інтелектуальну організацію. Локалізація в освіті означає: розвиток місцевої культури; урахування потреб і очікувань громади; місцева доцільність і законність. Гонконгський професор Джін Чонг Ченг вважає, що індивідуалізована школа це: сприяюче місце; школа з множинним інтелектом; місце для допитливості; організація, що навчається; викладання у класі-всесвіті.

Виокремлюють такі принципи SBM за Джін Чонг Ченгом: принцип різноманітності (можуть бути різні шляхом досягнення цілей, кожна школа повинна розвивати свою унікальну стратегію ефективного навчання та менеджменту); принцип децентралізації (школа повинна мати владу й нести відповідальність за вирішення проблем, робити вагомий внесок у зростання ефективності викладання й навчальної активності); принцип опори на систему само менеджменту (давати право школам стати самоменеджментними системами зі своєю політикою, оргструктурами); принцип ініціативності (розвиток потенціалу людського) [15].

У SBM - системах суперінтендант та персонал освітнього офісу тільки сприяє прийняттю рішень на рівні школи і забезпечує технічну підтримку у випадку, коли школа стикається з труднощами. Розвиток стандартів досягнень учнів та вчительського персоналу, оцінка шкіл також є відповідальністю освітнього офісу шкільного району. SBM спрямований, перш за все, на поліпшення й підсилення тих внутрішніх процесів, які можуть стати головним важелем змін на краще, важливим є розвиток внутрішніх комунікацій.

До переваг SBM можна зарахувати такі як: зосередження учасників освітнього процесу на відповідальності за власні рішення; перенаправлення ресурсів у кожній школі на підтримку саме завдань розвитку; спрямованість на реалістичність бюджетних витрат.

Дослідження американських науковців показують, що нова роль директорів шкіл полягає у виконанні таких функцій. 1. Дизайнера (конструктора) системи залучення учасників освітнього процесу до прийняття рішень - директор повинен уміти наділити команди реальними повноваженнями чітко визначених сферах їх компетенції, забезпечити їх можливостями для ведення переговорів щодо вирішення проблем школи тощо. 2. Мотиватора, який займається створенням підтримуючого соціального середовища, сприяє участі всіх зацікавлених сторін у SBM. 3. Фасилітатора (менеджера змін), який заохочує розвиток персоналу як звичку і загальноприйнятну поведінку, забезпечує персонал матеріальними та нематеріальними ресурсами, які допомагають брати участь у процесі поліпшення роботи школи. 4. Зв'язкового із зовнішнім світом, який приносить до школи нові ідеї щодо викладання і навчання. Директор турбується про гранти, які б сприяли нарощуванню ресурсів шкільної громади, сприяє зняттю зовнішніх перешкод, які заважають учителям зосереджуватися на викладанні.

Роль директорів шкіл при запровадженні SBM зазнає великих змін: відбувається перехід директора до ролі лідера; -замість насадження політики, яка деє розробляється і яка неминуче ставить директора окремо від персоналу, тепер робота директора будується у співпраці з персоналом, на основі поділу з ними повноважень; директор, як правило, стає ближчим до освітнього процесу і виконує роль менеджера, який навчає своїм прикладом.

Ефективна організаційно-комунікативна взаємодія зацікавлених груп в системі управління освітою є умовою успішних освітніх змін. У постмодерному суспільстві ви більше зможете зробити у сфері освіти, якщо об'єднаєте різні сили. Проте нові способи партнерства загрозливі і складні. Батьки та суспільство, з одного боку, та чиновники і педагоги з іншого прагнуть назустріч один одному - це процес, який є більшої міри небезпечною мандрівкою на етапі свого старту, ніж коли ви вже перебуваєте в дорозі. Якщо вчителі та чиновники, які витрачають від 40 до 60 год на тиждень, занурюючись у світ освіти, не завжди розуміють всі конструкти і нюанси освітньої реформи, то, звичайно, про повну компетентність батьків

в освітніх питаннях говорити годі. Питання участі батьків і суспільства в роботі школи за минулі 30 років стало темою сотні книг і статей [7]. Цей факт дає підстави послідовно стверджувати: чим ближче батьки до освіти дитини, тим більший вплив це справляє на її розвиток та освітні успіхи. Участь батьків в процесі здобуття освіти їхніми дітьми дає позитивні результати, поряд з тим, як участь окремих інститутів громадянського суспільства в управлінні школою в умовах децентралізації і розуміння школи як фактору розвитку місцевої громади здається марнотратною або непродуктивною. Але безумовно краще з реформами справляється школа тоді, коли вона підтримана суспільством. Двостороння вулиця шкільного навчання не знаходиться ніде такі не потребує соціальної реконструкції, як в ситуації відносин між батьками, суспільством і школами.

Вчителі та директори шкіл повинні "достукатися" до батьків і суспільства, особливо коли початкові умови несприятливі для таких зусиль. Педагоги повинні виходити в зовнішнє оточення школи з орієнтиром осмисленої взаємодії з кожним його елементом. Бути професіоналом більше не означає залишатися в ізоляції в стінах школи.

М.Фуллан вичерпно і чітко відповідає: участь батьків та інших членів суспільства дуже важливі і значною мірою є тими невикористаними ресурсами, які можуть сприяти вдосконаленню освіти. Добре чи погано, але батьки - перші педагоги для дітей. Вони відмінно знають своїх дітей, і ці знання недоступні більше нікому. Батьки мають величезний інтерес до успіхів своїх дітей. Наука дуже ясно говорить про вигоди, а точніше, про необхідності участі батьків. У дослідженні, присвяченому вивченню шкіл у двох округах, Д. Коулман називає це "владою трьох" (співпраця батьків, учні та вчителі). На думку М.Фуллана, розвиток учнівської відповідальності є функцією всіх членів тріади «учень - школа - батьки». Принципами злагодженого функціонування даної тріади є такі: для вчителя - віра в участь батьків, здібності учня і потреба неквапливого навчання учнівської відповідальності; для учнів - розмови з батьками про школу, впевненість у своїх здібностях до навчання, цінність школи для майбутнього та співпраця учня з учителями; для батьків - цінність школи, "гостинне" відношення вчителя і розмова зі школярами з приводу школи. Вчителі можуть полегшити і заохотити співпрацю з батьками за допомогою окремих простих методів будівництва школи як спільноти, яка навчається. Для більшості учнів значима взаємодія на особистісному рівні з педагогом передусь успішній навчальній діяльності. Тому, потреба особистісної участі педагога важлива. Взагалі, М.Фуллан приходить до висновку, що легше організувати батьків, особливо низького соціального класу для протистояння чомусь, що вони сприймають як загрозу, ніж організувати їх на досягнення більш довготривалих і позитивних цілей [цит. за 14].

Вчителі, учні та інші члени спільноти відчуватимуть зобов'язання, джерелом яких є суспільні цінності та норми, що формують школу як навчальну спільноту, а це спонукатиме до позитивних змін. У даному контексті надважливою є проблема утримання громадської довіри. Мабуть, наше обговорення різних стратегій уже давно переконало читачів у тому, що легкого розв'язання проблем в освіті немає, і навіть те, що пропонують, часто веде до спрощених раціоналізованих теорій прийняття рішень. Насправді, доля шкіл перебуває (і так залишатиметься на майбутнє) у руках зацікавлених груп, кожна з яких прагне переважити інші. Хоча місцеві освітні агенції та управління на рівні штату, педагоги-професіонали, політики та громадськість послуговуються одними і тими ж гаслами (удосконалене викладання та навчання), справжній світ шкільної освіти залежить від того, як люди з різними інтересами трактують ці гасла і як це трактування застосовують у справді політичному процесі творення освіти. Простіше кажучи, різні зацікавлені групи мають різні погляди на те, що найкраще для учнів, вчителів та шкіл. У цьому процесі для успішного функціонування шкіл керівники повинні вміти утримувати належний рівень довіри громадськості на місцях. Без такої довіри як «віри у школу чи шкільну систему, її розуміння, готовність її підтримати, гордість за неї, вірність їй та бажання її захищати» школи не матимуть потрібної матеріальної, політичної та моральної підтримки [6].

Натомість серед рейтингу характеристик школи, які збільшують до неї громадську довіру, як свідчать результати низки соціологічних досліджень, «компетентність та

відповідальність вчителів» є ан першому місці, на другому - «спеціальні навчальні та позашкільні програми», на третьому - «ефективна робота керівників», і лише на десяте місце ставить «участь батьків та спілкування з батьками» та на 21-е місце «залучення громадськості до роботи шкіл» [12]. Це свідчить про те, що громадськість сама не зовсім готова до повноправної участі в управлінні школою.

Робота шкільного керівника полягає в тому, щоб перетворити школу з організації, що має технічні функції, спрямовані на досягнення об'єктивних результатів, в інституцію. Керівники закладів освіти мають мати розвинену здатність аналізувати власну практику. Якщо організації зосереджуються на ефективності та рентабельності і насамперед зацікавлені у «правильному процесі дій», а не у «правильній благородній меті», то інституції працюють не тільки на ефективність і рентабельність, а на щось більше. Це заклади, що реагують на довкілля, пристосовуються до нього; вони існують не тільки для того, щоб виконати якусь роботу, але й самі собою становлять цінність. Організації стають інституціями тоді, коли вони набувають цінності, тобто коли їх цінують не тільки як засіб досягнення мети, але як безпосереднє джерело особистого задоволення та ідентичності групи. Результатом здобуття такої цінності є формування ідентичності організації. Коли процес творення інституції наближається до завершення, усі погляди, звички та зобов'язання, до того різні, зводяться в одне ціле, що забарвлює всі аспекти життя організації, і тоді відбувається соціальна інтеграція, яка виходить далеко за межі офіційного підпорядкування та розпоряджень. Для того, щоб стати інституцією чи спільнотою, школа повинна вийти за межі зацікавлення з метою та ролями і поєднати свою мету і структуру в одне ціле так, аби усе, що відбувається у школі, було втіленням цієї мети. Коли це трапиться, члени шкільної організації перетворяться з нейтральних учасників на відданих послідовників.

Теоретик Т.Серджіованні запевняє, що батьки не створюють єдиної злагодженої групи, коли йде мова про освітню політику. Переважно батьки не можуть дійти згоди між собою щодо потрібних дій, вони не знають як зробити так, щоб їх почули, чи просто занадто далеко знаходяться від епіцентру шкільних проблем, щоб серйозно думати про те, як вплинути на освітню політику [5]. Звичайно, найбільшими організаційними перевагами володіє зацікавлена група в освіті - безпосередньо педагоги. Але в остаточному результаті школи відповідальні, насамперед, перед громадянами, яким вони служать, і ці громадяни відіграють важливу роль у визначенні освітньої політики. Власне, державні школи і отримують фінансування від громадян. Освітня політика переважно змінюється тоді, коли з'являється незадоволення. Кроли постає якесь політичне запитання, пропонують різні шляхи його вирішення, які зважують у довкіллі, де постійно намагаються вплинути на цей вибір. Інтереси в освітньому середовищі мають різні групи - учні, батьки, педагоги, громадяни, бізнес, культурні меншини тощо. Політичні ресурси, які можна використати для того, аби вплинути на прийняття вигідного для групи політичного курсу, неоднаково доступні. За останні роки істотною зміною у структурі освітньої влади стала ефективна діяльність учительських організацій, які ведуть колективні переговори із владою на різних рівнях.

Висновки. У ході дослідження на основі аналізу досліджень західних теоретиків освітніх змін було виокремлено два стратегічні напрями інноваційного наповнення процесу реформування системи освіти України та системи управління освітою. Перший напрям стосується оновлення технологій та сутності освітнього процесу на всіх ланках освіти і включає реалізацію таких методологічно цінних концептуальних схем. 1. Теоретичний підхід «школа як організація, яка навчається» - це перетворення школи із бюрократичної у партнерську організацію, товариство тих, які навчаються. Детермінує «освіту для розуміння» - подачу учню актуальної, найбільш наближеної до реалій інформації, а також розвиток спільності, співпраці та відповідальності учнів один за одного, комунікативності та толерантності у їхньому середовищі. Але головна ідея цієї концепції наступна: учні не можуть безперервно вчитися і ефективно співпрацювати, якщо цього не роблять вчителі. Неможливо змінювати життя учнів без відповідного розвитку вчителів. 2. Соціальні інновації в освіту - передбачають вкладення у фізичне та

психологічне здоров'я учнів паралельно із розвитком когнітивних навичок. Адже інтелектуальний розвиток набагато важче забезпечити у фізично і психологічно слабкому тілі. Раціональне харчування, заняття-прогулянки, регулярні, доступні рекреаційні та спортивні заходи, інші здоров'язберігаючі технології паралельно із постійним кваліфікованим психологічним супроводом становлять основу даної інноваційної концепції. У цьому напрямку у США розвинувся технократичний підхід до освітніх інновацій, що передбачає використання досягнень сучасних біомедицинських і нейrolінгвістичних наук для стимуляції когнітивних навичок учнів. Але в Європі такий підхід неодноразово викликав етичні дорікання як антигуманний.

Другий стратегічний напрям інноваційного наповнення процесу реформування системи освіти України стосується сфери управління освітою. У межах цього напрямку на основі західного досвіду було виокремлено та запропоновано реалізувати в Україні таку містку концептуальну схему. Школобазований менеджмент, що передбачає утвердження стратегії покращення якості освіти шляхом перенесення «центру ваги» у процесі прийняття рішень на операційний рівень (рівень школи), адже найкраще вирішують проблеми ті, хто найближче до них стоять. Як висловився В.Громовий, хорошою школою не можна (і не треба) керувати, вона сама знає, що робити. Дана концепція реалізована у США ще у 70-х роках ХХ століття і довела свою ефективність. Процедурно система управління освітою стає більш близькою до думок громадськості та освітніх потреб місцевої громади. Школа постала засобом розвитку громади. Аналог вітчизняного відділу освіти районної державної адміністрації (у США це освітній офіс (бюро) ставав підзвітним і підконтрольним загальновиборній шкільній раді із 4-6 членів - активістів з місцевої громади, яким були особливо близькі і зрозумілі проблеми освіти. Саме шкільна рада призначає суперінтендента - керівника освітнього бюро, у компетенції якого входив не жорсткий контроль за діяльністю школи, а наглядова допомога за закладом освіти і сприяння закладу у процесі самостійного вирішення власних проблем. Також дана концепція передбачає максимально децентралізоване фінансування шкіл (за формулою «гроші ходять за учнем» - чим кращий споживчий кошик освітніх послуг для учня пронесе заклад, тим більше фінансування для нього буде виділено). Суперінтендент із позитивними установками регулярно відвідує навчальні заклади, по-партнерському і демократично управляє освітніми процесами у окрузі згідно з тими засадами, які попередньо окреслює шкільна рада. Директора школи обирає рада конкретної школи (рада складається із широкого числа не лише педагогів, технічних працівників школи, учнів, їхніх батьків, а й звичайний громадян, які стурбовані станом освітніх справ у державі). Така рада повноважно приймає рішення, яке має схвалити суперінтендент. Педагог у такій системі - повністю автономний у плануванні навчальних програм і має право реалізовувати державні стандарти в освіті так, як він вважає найбільш доцільними саме у тому колективі учнів, з якими працює.

Право особи на освіту має за основу потребу індивіда у науковому пізнанні з суб'єктивного боку, а з об'єктивного – знаходить своє вираження у нормативних документах. Враховуючи чинники, що впливають на визначення соціальної цінності права на освіту як для держави так і для особи, необхідно врахувати і тісну взаємодію цього права з іншими особистими немайновими правами особи, зокрема, правом на соціальних захист, правом на працю, правом на охорону здоров'я, правом на достатній життєвий рівень та ін.

Право на освіту не має чітко визначеної усталеності, оскільки враховуючи усі праводержавотворчі процеси, соціально-економічні та інші чинники воно перебуває у динамічному процесі формування і вдосконалення. Важливе значення у цьому процесі мають освітні зміни.

Конституційними гарантіями реалізації особою права на освіту є такі засади як доступність, безоплатність, конкурсність, соціальна захищеність, якість освіти, які не можливо забезпечити в сучасній державі без підтримки безперервного розвитку освіти та впровадження освітніх змін.

Список використаних джерел:

1. Egan S. Strengthening the United Nations Human Rights Treaty Body System. S. Egan. *Human Rights Law Review*. 2013. Vol. 13. Iss. 2. 209–244.
2. Jacobs G. *Human rights in the European Union*. E. L. Rev. Aug. 2001. Vol. 26. P. 333.
3. Radchenko, O., et al. Mental and Value Features of Ukrainian Society in the Context of “Civilizations Clash” as the Main Object of Information War in Ukraine. *National Security Drivers of Ukraine: Information Technology, Strategic Communication, and Legitimacy*. Cham: Springer Nature Switzerland, 2023. 301-316.
4. Semenets-Orlova, I., et al. Distance learning technologies and innovations in education for sustainable development. *Stud. Appl. Econ*. 2021. Vol. 39. Iss. 5.
5. Semenets-Orlova, I., et al. Readiness of the education manager to provide the organizational development of institutions (based on the sociological research). *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol. 17. Is. 3.
6. Semenets-Orlova, I. Procedural aspects of educational changes: empirical findings at institutional level. *Advanced Education*. 2017. Vol. 1. 64-67.
7. Shmalenko, Iu.; Yeftieni, N.; Semenets-Orlova, I. Impact of social media influencers on public policy and political discourse. In: *International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation*. Atlantis Press, 2021. 88-93.
8. United Nations Human Rights. Office of the High Commissioner for Human Rights. URL: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=UKR&Lang=EN.
9. Загальна декларація прав людини. ООН. Декларація. Міжнародний документ від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008 р. № 93. С. 89.
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи. *Офіційний вісник України*. 1998 р. № 13. № 32 від 23.08.2006. С. 270.
11. Купрій, Т., et al. Security issues on the European continent in conditions of Russia's aggression against Ukraine. *Revista De Gestão Social E Ambiental*. 2023. Vol. 6. 1-12.
12. Семенець-Орлова, І. А. Результативне лідерство в процесі управління освітніми змінами. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2015. № 4. С. 107-112.
13. Семигіна, Т., Баланюк, Ю., Семенець-Орлова І. Політика Європейського Союзу щодо взаємного визнання професійних кваліфікацій. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. № 3. С. 96-105.
14. Семенець-Орлова, І. А. Нормативно-правове забезпечення освітніх змін в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. №3. С. 91-100.
15. Семенець-Орлова, І. А. Стратегічне управління як системний засіб управління освітніми змінами. *Теорія та практика державного управління*. 2015. № 3. С. 52-60.

